

ŘEŠENÍ FINANČNÍ KRIZE V ZEMĚDĚLSTVÍ USA

V. Bečvářová

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky

Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Anotace:

Příspěvek se zabývá problematikou řešení finanční krize v zemědělství USA v osmdesátých letech. Charakterizuje přístupy vlády a dva základní typy opatření v rámci strukturálních změn (komoditní programy) a v rámci řešení finančního stresu farmářů (úvěrové programy). Analyzuje přístup volený při uplatnění úvěrových programů včetně pozice dlužníka, komerční banky a záruční instituce. Uvádí hlavní parametry základních úvěrových programů, na které jsou garance s účastí státních prostředků poskytovány. Hodnotí reakce komerčních půjčovatелů i výhody spojené se získáním lepšího přístupu na kapitálový trh.

Summary:

The article deals with problems connected with the solution of the financial crisis in agriculture of the USA in the eighties. It characterizes approaches of the government and two basic types of measures in frame of structural changes (commodity programs) and in frame of solution of the financial stress of farmers (credit programs). It analyses the approach chosen by appliance of credit programs including the position of debtors, commercial banks and guarantee institutions. It mentions main parameters of basic credit programs for which guarantees with participation of state means are granted. It evaluates reactions of commercial lenders and advantages connected with improvements of better access to capital market.

Klíčová slova:

zadlužení, cizí kapitál, finanční stres, finanční stabilita, komoditní programy, úvěrové programy, záruka, úvěr, půjčka, garanční smlouva, úvěrová smlouva

Key words:

insolvency, foreign capital, financial stress, financial stability, commodity programme, credit programme, bank guarantee, credit, loan, guarantee agreement, credit contract

V souvislosti s probíhající transformací našeho zemědělství se objevuje řada protichůdných názorů zda a do jaké míry je nově vznikající podnikatelská sféra schopna sama řešit jeden z klíčových problémů dalšího rozvoje - kritickou finanční situaci. Vznikají otázky zda regulační úloha státu (a v jaké podobě) je nezbytná a jaký přístup lze z pohledu principů tržní ekonomiky přijmout jako tržně konformní.

Z tohoto hlediska je zajímavý postup vlády USA ve vztahu k zemědělství v osmdesátých letech, kdy finanční obtíže farmářů přerůstaly v krizi. I když příčiny krize v americkém zemědělství

nebyly zcela analogické se situací u nás, jsou reakce vlády a její přístup k řešení finanční stability zemědělství zajímavým příspěvkem k probíhajícím diskuzím.

Mezi hlavní příčiny finančního stresu farmářů v USA v osmdesátých letech jsou zahrnovány problémy vyvolané očekávaným, ale nerealizovaným, růstem poptávky po zemědělských produktech (na domácím a zejména zahraničním trhu) v polovině sedmdesátých let. Této projekci odpovídal růst cen půdy i podpora expanse zemědělství včetně zvýšení přílivu kapitálu do tohoto odvětví. Např. jen podíl zadlužení farem vzrostl z 5,4 % v roce 1974 na 15,7 % v roce 1981.

Při stagnaci poptávky, kdy nedošlo k růstu předpokládaného exportu však příjmy farem poklesly do té míry, že část farmářů nebyla schopna plnit závazky vyplývající z využívání cizího kapitálu. Vrchol krize nastal v r. 1983, kdy "farmářský dluh" činil 193 mld. USD. V tomto období došlo k výrazné diferenciaci farmářů podle stupně zadluženosti:

39,5 % farmářů hospodařilo bez dluhů

39,2 % farmářů mělo poměr dluhů k aktivům nižší než 0,4, což je hodnoceno jako schopnost úspěšného provozu

18,7 % farmářů se pohybovalo v rozmezí 0,4 až 0,7, tedy v přijatelných podmínkách provozu

8,6 % farmářů mělo poměr dluhů k aktivům vyšší než 0,7, což bylo vyjádřením finančního stresu.

V této poslední skupině se soustředila více než třetina všech dluhů amerických farmářů.

Insolvence dlužníků se promítla v růstu nesplacených dluhů, kdy půjčky po lhůtě splatnosti dosáhly až 17% z celkového objemu půjček do zemědělství. Tím současně narůstaly ztráty financujících institucí. Okamžitou reakcí bylo ukončování aktivit finanční sféry v zemědělství (úvěrování zejména vysoce zadlužených farmářů), ale i úpadky zejména malých bank.

Na vzniklou situaci reagovala vláda USA řadou opatření hospodářské politiky, zejména v letech 1984 až 1987. Jednalo se jak o řešení podpory důchodů farmářů, tak o pomoc v úvěrové politice včetně změn v příslušné legislativě.

Cílem přijatých opatření vlády USA bylo zajištění finanční stability zemědělského sektoru a zachování činnosti farem, které se dostávaly do úpadku a tím ohrožovaly nejen vlastní provoz, ale i financující věřitele, zpracovatele a obchodní služby pro zemědělství na venkově. V zásadě se jednalo o dva vzájemně se doplňující přístupy, kterými se řešily

- strukturální změny ve výrobě při tlaku na pokles nabídky

- finanční stres farmářů vyvolaný nerovnováhou na trhu zemědělských výrobků a změnami na finančním trhu .

V prvním případě se využilo tzv. komoditních programů spojených s "plošnou" podporou cen a důchodů farmářů. Tato opatření jsou v podstatě regulací strukturálních změn ve výrobě.

Programy jsou v zásadě přístupny všem, tj. perspektivním i "ekonomicky nezdravým" farmám, kdy podmínkou pro zapojení do těchto programů (stability či útlumu) je dodržení striktních věcných i časových parametrů vázaných na realizaci konkrétního programu v dané komoditě.

Druhá oblast je orientována na speciální řešení finančního stresu farmářů prostřednictvím úvěrových programů. Narozdíl od programů komoditních jde o podporu selektivnější, obvykle zaměřenou pouze na ty farmáře, kteří měli finanční těžkosti nebo stáli před bankrotem.

Koncepce je založena na nepřímé podpoře zemědělství, na zvýšení dostupnosti úvěrů vysoce rizikovým klientům. Realizaci úvěrových programů včas předcházely změny v úvěrových zákonech, které umožňovaly rozsáhlejší restrukturalizaci dluhů, v některých případech i pomoc a pozdržení výkonu práv věřitelů v případě hypotekárních úvěrů, zástav a konfiskací v zemědělském sektoru.

V rámci této úvěrové politiky byla přijata rovněž opatření pro podporu subjektů financujících farmáře ve finančních obtížích. Garancí úvěru ze strany státu došlo k vyššímu zajištění stability financujících institucí, což ovlivnilo nejen náklady těchto institucí, ale výrazně zlepšilo i dostupnost úvěrů pro rizikové klienty z řad farmářů. Zvýšil se zájem resp. ochota půjčovateli pomoci zemědělcům při řešení problémů spojených se splácením starých dluhů.

Významnou úlohu při poskytování záruk na úvěry rizikové skupině farmářů sehrává federální úvěrová agentura ministerstva zemědělství - Farmers Home Administration (FmHA). Této agentuře, která působí již od roku 1935 v oblasti půjček, preferenčních úvěrů, poradenských a expertních služeb pro zemědělství bylo Zákonem o rozvoji venkova dáno právo poskytovat záruky na úvěry pro farmáře a venkovské obyvatelstvo. V podstatě jde o pomoc pro zvýšení úspěšnosti farmáře při žádosti o poskytnutí úvěru komerční bankou, či jiným půjčovatelem (v USA např. i pojišťovací společnosti, dodavatelé vstupů, soukromí věřitelé). Mechanismem spojeným s podáním předběžné žádosti klienta o úvěr přes podrobné analýzy až po její potvrzení agenturou, získává komerční peněžní sféra "druhý názor na klienta". Tím jsou vytypováni ti farmáři, kteří prokazují schopnost být perspektivně úspěšnými, ale v daném období mají vážné finanční problémy. FmHA, která má v současné době 11,6 tis. stálých zaměstnanců v široké síti kanceláří v každém okrese či farnosti, je tím subjektem, na který se obracejí se svou žádostí klient i banka při projednávání žádosti v případě rizikových úvěrů. FmHA v těchto případech provádí podrobnou analýzu žádosti o úvěr co do účelu (musí odpovídat vládou schváleným programům), tak i z hlediska ocenění bonity klienta včetně rozborů výsledků hospodaření za posledních 5 let, stávající finanční situace, ocenění majetku a jeho zajištění i reálnosti

předkládaného projektu. Jedná s příslušnou komerční bankou o možnosti garance, o úrovni a formě dalších podpor a v případě pozitivního výsledku vystupuje jako ručitel pro komerční banku resp. dalšího půjčovatele. Na tomto základě se uzavírá úvěrová smlouva mezi farmářem a příslušnou komerční bankou a garanční smlouva mezi komerční bankou a FmHA. Vzhledem k tomu, že jednání probíhají přímo v místě (okrese, farnosti) pro každý konkrétní případ, je zaručena vysoce kvalifikovaná objektivní expertiza reálných možností klienta. To se projevuje i ve výsledcích FmHA, která přes možnost vysoké, až 90 % garance, má v posledních letech pouze 8 % ztrát, tj. vysokou úspěšnost ve výběru klientů. Přitom díky uplatněnému systému došlo k silné redukci počtu farmářů, kteří by v běžných podmínkách byli donuceni odejít z farmářského sektoru. Pozitivní účinek se projevil následně ve vztahu finanční sféry k zemědělství i v tom smyslu, že po překlenutí krize některých klientů z řad farmářů se vytvářely další zdroje pro úvěrování dalších žadatelů.

Vzhledem k tomu, že realizace úvěrových programů je podpořena dotacemi ze státního rozpočtu, je vymezení účelu (konkrétní programy) součástí norem vyplývajících ze Zemědělského zákona a výše dotací je schvalována Kongresem USA včetně přidělu na jednotlivé programy. Oprávnění k přesunu části finančních prostředků mezi programy má pouze ve výjimečných případech ministr zemědělství.

V současném období se podpora farmářů realizuje v rámci dvou hlavních programů:

a) podpora provozu farem (Farm Operating)

ve formě termínovaných půjček (garance směnkou) nebo ve formě garance provozního úvěru garantovaného smlouvou, s maximálním limitem 400 tis. USD na 1 případ a lhůtou splatnosti 1 až 7 let, ve výjimečných případech až 15 let;

b) podpora vlastnictví farem (Farm Ownership)

zahrnující i půjčky na nákup půdy, rozšíření a zlepšení farmy. Limit pro garantovanou půjčku je 300 tis. USD při splatnosti 30 let, výjimečně 40 let.

Kromě těchto programů se na řešení finanční krize i úspěšného startu při podnikání v zemědělství pozitivně projevily další aktivity FmHA při poskytování překlenovacích půjček farmářům v případě živelních katastrof, půjčky na rekultivaci půdy a využití vodních zdrojů i půjčky na úpravu farmy nebo její části pro zemědělské i nezemědělské účely.

Řešení finančních problémů v americkém zemědělství v osmdesátých letech, které bylo podpořeno Federální vládou více než 150 mld USD, má pro nás význam zejména při hledání cest jak zlepšit podmínky přístupu zemědělství k dodatečným finančním zdrojům. V těchto podmínkách se plně potvrdilo, že cestou nejsou přímé dotace resp. nenávratné půjčky, ale

garance za perspektivní podnikatelské subjekty, kterými se zlepší jejich možnost získání finančních prostředků a účast na kapitálovém trhu.

Literatura:

Bečvářová, V.: "Úloha zemědělské záruční instituce v úvěrování zemědělství USA", Zemědělská ekonomika 4/93

Harrington, D, Carlin, T.: "The U.S. Farm Sector: How is it Weathering the 1980's ?" ERS USDA Washington 1992

American Bankers Assotiantion: "FmHA Guaranteed Lending" Washington 1990